

Szulakiewicz, Władysława

"Pädagogik in Österreich. Die Geschichte des Faches an den Universität vom 18. bis zum Ende des 20. Jahrhunderts". Bd 1, "Einleitung: Schulwesen, Universitäten und Pädagogik im Habsburger Reich und in der Republik. Pädagogik an der (...)

Rozprawy z Dziejów Oświaty 44, 223-225

2005

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

a ani szkołami prywatnymi, ani Kursami. Autor się w książce nie zajmował. Dziwi także w niektórych przypadkach dobór informacji w biogramach – koronnym przykładem jest np. biogram Ludwika Koncewicza (s. 201), któremu poświęcono trzy linijki, z których wynika, że urodził się w Łomazach, był synem proboszcza unickiego, szlachcicem potwierdzonym w heroldii, jego małżonka była katoliczką i ich dzieci zostały ochrzczone w tym obrządku. Nie wiadomo, gdzie się kształcił, czego i gdzie uczył, jak wyglądał przebieg jego kariery zawodowej, a przecież Ludwik Koncewicz ma swój biogram nawet w Polskim Słowniku Biograficznym, jak i jego bracia Jan Tomasz i Łukasz, co jest już pewną nobilitacją. Nie znaczy to oczywiście, że należy o wszystkich pisać wszystko, co tylko możliwe. Wydaje się jednak, że informacje w biogramach powinny być ułożone według schematu, odpowiadającego problematyce i treści rozdziałów książki, a skoro jej bohaterami są zwierzchnicy i ta właśnie społeczność poddawana jest analizie, to wyłącznie ich życiorysy powinny się znaleźć w aneksie.

Na koniec wypada stwierdzić, że książka jest bardzo ładnie wydana – w twardej oprawie, starannie zredagowana, tekst całkowicie bez błędów – jedyne zastrzeżenia można mieć

do transliteracji rosyjskiej pozycji zamieszczanych w przypisach. Rzeczywiście, przy przekładaniu komputerowym tekstu na inny program, zwłaszcza z transliterowanym „cz” (č) dzieją się różne, dziwne rzeczy, stąd i wystąpiło nieco błędów np. na s. 56, 103, 105, 125. Również pewne zastrzeżenia można mieć do indeksu osobowego – przy sporej części nazwisk nie podano imion i nie są to osoby, których imiona byłyby trudne do ustalenia np. Renata Dutkowa, Jan Dobrzański, Jadwiga Dianni, Janina Leskiewiczowa, Stefan Kawyn, Witold Kula, Stefania Koelichenówna, Stanisław Łoza i inni.

Joanna Schiller

¹ A. Massalski, *Zwierzchnicy męskich szkół średnich rządowych w Piotrkowie Trybunalskim w latach 1833-1862*, „Piotrkowskie Studia Pedagogiczne” 1994.

² AGAD, Centralne Władze Oświatowe, sygn. 16.

³ J. Schiller, *Portret zbiorowy nauczycieli warszawskich publicznych szkół średnich 1795-1862*, Warszawa 1998, s. 287.

⁴ „Tygodnik Ilustrowany” 1867, nr 382, s. 32.

Wolfgang Brezinka, *Pädagogik in Österreich. Die Geschichte des Faches an den Universitäten vom 18. bis zum Ende des 20. Jahrhunderts*. Bd. 1, *Einleitung: Schulwesen, Universitäten und Pädagogik im Habsburger Reich und in der Republik*. Pädagogik an der Universität Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2000 ss. 1060. Bd. 2 *Pädagogik an den Universitäten Prag, Graz und Innsbruck*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften Wien 2003 ss. 1023.

Wolfgang Brezinka autor dwutomowego dzieła (ur. w 1928 r.) emerytowany profesor pedagogiki i historii wychowania, jest zaliczany do klasyków niemieckiej pedagogiki o czym świadczą liczne współczesne wydawnictwa pedagogiczne, w których nazwisko W. Brezinki jest ciągle przywoływane. Zainteresowania naukowe autora dotyczą rozwoju pedagogiki jako nauki, jej metodologicznych aspektów i uwarunkowań. Trzeba jednoznacznie podkreślić, że powyższe zagadnienia rozpatruje w aspekcie historycznym. W swoich publikacjach omawia fundamentalne zagadnienia pedagogiczne takie, jak: cele wychowania, środki, podstawowe pojęcia nauk o wychowaniu, zadania pedagogiki i pedagoga w kontekście rewolucji

kulturalnej i przemian społecznych. Problematykę pedagogiczną przedstawia m.in. w takich relacjach jak: pedagogika a moralność, pedagogika a wartości i moralność, teoria pedagogiczna a praktyka¹.

Monumentalne, dwutomowe dzieło Wolfganga Brezinki pt. *Pädagogik in Österreich* ukazuje ponad dwa wieki historii kształtowania się pedagogiki jako nauki, a dokładniej jako dyscypliny uniwersyteckiej w Państwie Habsburskim i Republice Austriackiej.

Tom I składa się z: obszernego *Wprowadzenia* (s. 1–230) oraz części pierwszej pt. *Pedagogika na Uniwersytecie Wiedeńskim* (s. 231–889), która podzielona została na 26 rozdziałów. *Aneksu, Zdjęć, Wykazu literatury, Indeksu*

osób, *Indeksu pojęć* i *Indeksu miejscowości*. Najważniejsze w tym tomie jest *Wprowadzenie* i część I. Dla badaczy historii edukacji, a zwłaszcza historyków zajmujących się problematyką przeszłości edukacyjnej w obszarze niemieckojęzycznym, duże znaczenie ma *Wykaz literatury*.

Książkę otwiera wnikliwie i syntetyczne, ponad 200 stronicowe, *Wprowadzenie* na temat oświaty, uniwersytetów i pedagogiki w okresie Monarchii Habsburskiej i Republiki, są to zatem czasy od XVIII do XX wieku włącznie. Omawiając rozwój oświaty i pedagogiki w pierwszym okresie, Brezinka ukazuje je w kontekście polityki oświatowej monarchów. Przedstawia proces „wchodzenia” pedagogiki w struktury uniwersyteckie i powolne zajmowanie przez nią miejsca wśród dyscyplin uniwersyteckich. Droga pedagogiki prowadziła od traktowania jej jako niezbędnej wiedzy wśród innych nauk, dyscypliny pomocniczej, aż do pierwszych katedr uniwersyteckich wchodzących bądź w skład wydziałów filozoficznych, bądź wydziałów teologicznych. Przedstawiona została zatem, ewolucja pedagogiki od ujmowania jej jako wiedzy do uzyskiwania stopni naukowych w zakresie pedagogiki.

W pracy, co jest naturalne z historycznego punktu widzenia, znajdują się także informacje o pedagogice we Lwowie i Krakowie, począwszy od roku 1848. W dziele omówione zostały m.in. ustawy szkolne austriackie obowiązujące w Galicji, a głównie w odniesieniu do szkolnictwa Lwowa i Krakowa. W sumie – podobnie jak w całej pracy – lwowska i krakowska pedagogika została ukazana przez pryzmat osób tworzących te środowiska. W Uniwersytecie Lwowskim omówieni zostali pedagodzy-wykładowcy Wydziału Filozoficznego (Euzebiusz Czerkawski, Antoni Danysz, Bolesław Mańkowski) i Wydziału Teologicznego (Ludwik Malinowski, Franciszek Kostek, Marcelli Palioda, Józef Delkiewicz, Błażej Jaszkowski). Przechodząc do przedstawienia pedagogiki krakowskiej omówił działalność Leona Kulczyńskiego i Antoniego Karbowiaka².

Po tym obszernym wprowadzeniu, cały tom pierwszy poświęcony został dziejom pedagogiki w Uniwersytecie Wiedeńskim. Tu czytamy kolejno o pedagogice w pierwszych latach XIX wieku tj. od czasów V. E. Mildego, następnie omówione zostały lata 1810–1865 i rozwój pedagogiki na Wydziale Filozoficznym z zasygnalizowaniem pierwszej habilitacji

i powołaniu pierwszego profesora pedagogiki w 1865 roku. Czasy od 1865–1938 roku, wg autora, to lata rozwoju organizacyjnego, instytucjonalnego i krystalizowania się specjalizacji w obrębie nauk o wychowaniu. Bo oto pojawiają się pedagodzy – specjaliści m.in. higieny szkolnej, pedagogiki higieny, pedagogiki eksperymentalnej, psychologii pedagogicznej, historii pedagogiki. Osobny rozdział ukazuje czasy dyktatury socjalizmu narodowego tj. 1938–1945. Po czym omówione zostały lata 1945–2000 z ukazaniem kolejnych habilitacji i habilitantów, profesur, specjalizacji, seminariów i katedr, instytutów i wydziałów. Jeśli chodzi o przedstawione specjalizacje, to można stwierdzić, że w pracy W. Brezinki każdy współczesny pedagog odnajdzie historię swojej subdyscypliny pedagogicznej. A w Uniwersytecie Wiedeńskim były to: pedagogika systematyczna i teoretyczna, pedagogika szkolna, edukacja dorosłych, pedagogika empiryczna (doświadczalna), historia oświaty (historia austriackiej oświaty) itd. Wreszcie są także informacje o pedagogice na: Wydziałach Teologii Katolickiej i Teologii Protestantckiej ze szczególnym uwzględnieniem pedagogiki religijnej oraz Wydziale Medycznym, gdzie rozwijana była od początku XX wieku pedagogika zdrowotna. Ostatni rozdział przedstawia proces personalnego i instytucjonalnego kształtowania się pedagogiki sportu jako dyscypliny.

Spis bibliografii jest obszerny i liczy 78 stron. W bibliografii z polskich autorów został wymieniony jedynie H. Barycz, J. Hulewicz i L. Jaxa-Bykowski, a dokładniej głównie ich artykuły zamieszczone w Polskim Słowniku Biograficznym.

Tom II *Pädagogik in Österreich* ma nieco inną strukturę. Tworzą go prócz *Wstępu* trzy części, ukazujące dzieje pedagogiki na Uniwersytecie w Pradze, Grazu i Innsbrucku, *Aneks*, *Wykaz ilustracji*, *Wykaz literatury*, *Indeks osób*, *Indeks pojęć*, *Indeks miejscowości*, *Wykaz skrótów*.

Część I pierwsza przedstawia dzieje pedagogiki na Uniwersytecie Praskim od XVIII wieku po wiek XX. Jest tu mowa o pierwszych wykładach, pedagogice na Wydziale Filozoficznym, pierwszej habilitacji, pierwszej katedrze pedagogiki oraz wybitnych profesorach. Autor daje zestawienie habilitacji w latach 1924–1939. Ostatni podrozdział tej części pracy dotyczy rozwoju pedagogiki na Wydziale Teologicznym w latach 1811–1945. Przy czym

należy podkreślić, iż wymienione zostały ważne daty i okresy rozwoju tej dyscypliny, mające znaczenie dla omawianego uniwersytetu.

Następnie W. Brezinka przechodzi do omówienia pedagogiki w Uniwersytecie w Grazu. Tu autor zastosował podobny schemat omówienia rozwoju tej dyscypliny w XIX i XX wieku (do 2003 roku). Przy czym wskazał na proces specjalizacji w nauce o wychowaniu, który charakterystyczny był dla pedagogiki w tym uniwersytecie. W końcowym fragmencie autor porównuje habilitację uzyskaną tam pomiędzy rokiem 1919 a 2001.

I ostatnia, merytoryczna część pracy dotyczy Uniwersytetu w Innsbrucku. Pokazane tu zostały dzieje pedagogiki od początku XIX wieku do pierwszych lat XXI wieku. Z przedstawionych informacji wynika, że rozwój instytucjonalny pedagogiki przebiegał od seminariów filozoficzno-pedagogicznych do powstania Instytutu Pedagogiki. Tu czytelnik znajdzie także fragmenty biografii autora dzieła, bowiem pierwszą habilitację na tym Uniwersytecie uzyskał w 1954 roku właśnie W. Brezinka³. Przez wiele lat związany był z tą uczelnią najpierw jako docent prywatny, a następnie kierownik Katedry Pedagogiki i Instytutu Pedagogiki.

Od lat sześćdziesiątych XX wieku postępował proces specjalizacji nauki pedagogicznej. Odnotować warto, że oprócz typowych subdyscyplin pedagogicznych, charakterystycznych dla niemal wszystkich uniwersytetów, od 1997 roku pojawia się w Uniwersytecie w Innsbrucku pierwszy profesor pedagogiki feministycznej (pedagogiki feminizmu?). Sporo ważnych informacji przynosi podrozdział, w którym zestawione zostały habilitacje w zakresie pedagogiki uzyskane latach 1973–2001 oraz podrozdział będący porównawczym spojrzeniem na rozwój naukowy środowiska pedagogicznego z uwzględnieniem wieku habilitantów, płci, miejsca pracy, liczby publikacji książkowych, czy współpracy z czasopismami pedagogicznymi.

Podobnie jak w tomie I *Pädagogik in Österreich...*, również w tomie II, uwagę czytelnika zwraca obszerna bibliografia (s. 913–977). Trzeba także podkreślić, że obydwa tomy oparte są na bogatym materiale źródłowym, głównie archiwalnym.

Lektura tego dzieła każe traktować jej autora z respektem. Bowiem jest to dzieło, które przynosi ogrom wiedzy z historii pedagogiki

i tak naprawdę nie tylko austriackiej, jak głosi tytuł pracy. Na kartach obydwu tomów przewijają się nazwiska pedagogów nie tylko austriackich, ale też niemieckich, czeskich, polskich⁴. Można by zatem powiedzieć, że dwutomowe dzieło W. Brezinki jest ważnym źródłem informacji na temat europejskiej pedagogiki. Należy je też traktować jako ważne źródło do dalszych badań nad dziejami pedagogiki. W. Brezinka prezentuje także pewien model badań nad historią pedagogiki. Jego historia pedagogiki ma wymiar personalny i instytucjonalny. Jest to historia osób uprawiających pedagogikę i nauczających pedagogiki oraz instytucji skupiających pedagogów.

Władysława Szulakiewicz

¹ Do najważniejszych prac W. Brezinki należą: *Erziehung als Beruf*, Wien 1955; *Erziehung als Lebenshilfe*, Wien 1957; *Aufgaben und Probleme der Pädagogischen Hochschule in Bayern*, München 1959; *Erziehung – Kunst des Möglichen*, Würzburg 1960; *Von der Pädagogik zur Erziehungswissenschaft*, Weinheim 1971; *Erziehung und Kulturrevolution*, München, Basel 1974; *Grundbegriffe der Erziehungswissenschaft*, München 1974; *Erziehungsziele, Erziehungsmitel, Erziehungserfolg*, München 1976; *Metatheorie der Erziehung*, München, Basel 1977; *Die Pädagogik der Neuen Linken*, München 1980; *Erziehungsziele in der Gegenwart*, Donauwörth 1984; *Wertwandel und Erziehung in der Schule*, Hannover 1984; *Erziehung in einer wertunsicheren Gesellschaft*, München 1986; *Tüchtigkeit*, München 1987; *Die natur der Moral*, Stuttgart, Leipzig 1999; *Erziehung und Pädagogik im Kulturwandel*, München-Basel 2003.

² Przy omówieniu zyciorysu A. Karbowiaka zakradł się błąd, Brezinka podaje, iż A. Karbowiak urodził się w Galicji. Powszechnie wiadomo, iż urodził się on w miejscowości Dąbrowa koło Krotoszyna w Wielkopolsce. Patrz: W. Brezinka, *Pädagogik in Österreich ...*, Bd. I, s. 104–105.

³ W. Brezinka, *Pädagogik in Österreich ...*, Bd. II, s. 468–487.

⁴ Warto dodać, że ważnym uzupełnieniem tej pracy jest publikacja Klaus-Petera Horna pt. *Erziehungswissenschaft in Deutschland im 20. Jahrhundert. Zur Entwicklung der sozialen und fachlichen Struktur der Disziplin von der Erstinstitutionalisierung bis zur Expansion*, Verlag Julius Klinkhardt, Bad Heilbrunn/OBB, 2003 ss.415. Publikacja dotyczy niemieckiej pedagogiki XX wieku Recenzja tej pracy mojego autorstwa ukaże się w „Kulturze i Edukacji” 2004.